

Japánban jelenleg 40 különféle német broszura van forgalomban a „vér és fajvédelemről”...

(Alba-Iulia)

Keleti Sándor

NÉMETH LÁSZLÓ: MAGYAROK ROMÁNIÁBAN

(Tanu, 1985. III–IV.)

Utirajz: a legendán innen s a pamfleten túl. Csillogó és megejtő sorokkal ott, ahol az utazó közvetlen, benyomásait adja vissza. A Duna partvidékének vagy a giurgiui vásár népének a rajza a kritikus Németh László legszebb sorai közé tartoznak. E sorok azonban rávilágítanak Németh munkamódszerének a mechanizmusára is, amelyben mindig nagyobb szerepét játszik a csupasz impresszió, mint a szélesebb összefüggésekbe ágyamat kontroll. Sőt ez a munkamódszer a szélesebb összefüggések képét is hajlandó impressziókkal elintézni, vagy pedig az összefüggéseknek egész önkényes szubjektív értelmet tulajdonítani. Romániából valójában keveset lát; kevés is érdekli. Könyve azonban mégis szokatlan lesz azok előtt, akik Magyarországról néznék Románia, főleg a magyarcsofára felé. Németh László éhben a vonatkozásban is érvényesíti a múlt év eleje óta rohamosan alakuló kritikai apologetizmusát a magyarsággal, főként a magyar középrétegekkel szemben. Ez a kritikai apologetizmus, különben ebben a könyvében jut el válaszutjára. A könyv végén az évek során szabó dezsői hevületekben izzó Németh László a széchenyiesedés örvényébe kerül. A könyv végső soraiban ezt írja: „Két hónapot hevertem tétlenül, nehéz mélakórban. Levél-levél után jött S nem válaszoltam: a nyomdász rám-rám zörgetett, s vonatottan végre megírodott ez az utirajz. Nincs értelme, hogy megírtam.,szókérdésekről” nem írok többé. A diagnózis biztos s minden gyógyszerajánlás frivolitás. Mi marad hát a hátralevő időkre? Dolgozni kell, már csak a megbolondulás ellen is. De mit?... írjuk meg népünk emlékiratát... tanulságul egy nagy néppatológia számára...” Mint, annyiszor, úgy itt is téveszmékkel viaskodik. A magyar középrétegek nem a magyar nép, ha különben a magyar középrétegek rajzát illetőleg, — mint alábbi három típusának képe is bizonyítja, — meglehetősen biztos is a látásai.

A három közül a legszerencsétlenebb: a dohogó. Alázatos s kissé leütött homloka mögött ide-oda jár a figyelő tekintete, mint egy csáp, amellyel keserűségét tömi. Minden sérelmet számon tart.

abafoly

A nagy lemorzsolódási hősköltevénynek ő a legbuzgóbb figyelője; már-már valami kéj van abban, ahogy egy-egy újabb vésőcsapásra felhördül; szinte örül az igazságtalanság rendkívül tiszta eseteinek, mintahogy a sértődékeny ember is jobb szereti az egész égető, durva vágást, a lanygos rosszakarat suhintásainál. Abban bizik talán, hogy a sérelem egy isteneknek nem tetsző mértéktelen fokon a sértő ellen fordul s gyarapodó veszteséglistájával egy tagadott és ép' a tagadással ráncigált felsőbb igazságszolgáltatást unszolt: te gyalázatos nemlétező állj már mellém! A fölülvők hibáinak ő a legkönyörtelenebb figyelője: nézd, milyen rossz arcok, sugja oda, mig alázatosan áll csődületükben, a francia megvető mondatát, melyben franciaságukat röviden elintézte talizmánként őrzi s ki-kifényesíti. Természete szerint passzív ember, még akkor is, ha dühös zúgolódónak játsza ki magát s fogadalmakat fortyog Tulajdonkép' a tehetetlenségére haragszik s a sérelmet és a bajt azért növeli, hogy ne lásson lehetőséget arra, amire ereje, nincs.

Máskép' viselkedik a természete szerint lojális, akit gyengesége és mozgékonyága mindenütt a megegyezés felé terel, ő a született kormánytámogató, a hatalom támasza, a másik álláspont méltánylója. A hódítóval szemben is a megegyezés platformját keresi. Nem magyar, hanem transzylvanista, ami azt jelenti, hogy Erdély szerinte nem lehet egy népé, csak mind a háromé s miután így elébe ment a román jognak, várja, (persze hiába), hogy az is transzylvanista legyen. Szereti elfordítani a tekintetét arról, amire a dohogó dühösen rátapad s kapvakap minden oda-átról jövő fenkölt nyilatkozaton.

Szemle

Ő nem politikus, ő kulturember; a román írók leereszkedő, barátságos megjegyzéseiben a másik fél lelkiismeretét hallja és siet a maga lelkiismeretével hozzásimulni. Nem úgy, mint a tehetetlen, aki tizenöt év után is csak makog, ő kitűnően tud románul. Ha író, románból fordít s a kulturközeledést szolgálja, ha mérnök, ügyvéd vagy orvos, büszke a román ügyfeleire. Okos, tanulékony és derék, de benne van az érvényesülés ösztöne, mint vadászkutyában a szimat, s ahol nincs érvényesülés, fölösleges reflex mozgásokat végez: simul, igyekszik, iparkodik, közben Pest felé pillant, ahol csak fedeznék föl, út is van az érvényesülése ösztönéhez. A finom előmenetel, nemes kartársiasság embere ő, akinek a gyík dereka nem bírja ezt a szorongató valóságot. Minden szép eszmében, vagy Pesten elhangzott dicséretben lyukat lát, amelyen át az egyetértés és könnyebb élet felé csúszhatik.

Legférfiasabb kétségkívül a szervező, aki feladta kezdeti író álmaikat s az omló part egy darabjának megkötésére szedi össze az erejét. Ha fenn akarunk maradni, a szászokat kell utánoznunk, a magyarság gazdasági önellátását kell megteremtenünk, szász mintára. A gazdasági függetlenségben majd fészket talál a szellem is. A szövetkezet, mint nálunk, köztük is búvszó: a magyar fogyasztót a magyar termelőnek szervezi be, a magyar termelőt pedig a magyar fogyasztónak. Mig szerény kis szervezete tejeskannácskái közt ténfereg, egy kis önmagának elég, magyar világ lebeg előtte, mely kifelé, mint termelő és dolgozó kartell tárgyal s lassan a szellemi irányításra, összetartásra is megtalálja embereit és fiókjait. Hős ő, ott belül a szívében, s szándékai keménységében, a „morbus minoritatis” kórpéldájává a helyzet teszi, melybe gyakorlati hősiességét beleveti. Minden hősiesség: neurózis, (ó, ifjuságom!) ha aránytalanra vállalkozik, s az ő szándékát is csak illúziók (gyakorlati illúziók) hangolhatják össze helyzetével. Egy népet, mondja, nem olyan könnyű kipusztítani. (Igen, ha maga sem akar kipusztulni!) Mi még a kezdetnél tartunk, a kezdetből nem lehet itélni. (Igen, de próbálj a kezdeten túl jutni, hogy zúznak szét mindjárt, ha nem ők hát a tieid.) Amit csinál, minden pillanatban el lehet fűjni; amit csinál, csak úgy csinálhatja, hogy amíg népéért éjt nappallá tesz, lábánál népe ellen szolgál. Ő azonban csinálja, keményen, jókedvűen, a munka örömeivel, mert tudja, hogy megbolondul, ha nem teszi. Sókockákból emel tündérvárat, tejből önt árkot köré s átutazók számára gyártott székely kézimunkákkal tapétázza ki a falát. Örült, bizonyára örült Ő is, de csak azért, mert nincs belőle ezer. S miért nincs? Mert nem lehet. Az idealizmusnak épp úgy talaj kell, mint a krumplinak. Egy-két ember lehet idealista a közszellem ellen, ez a Don Quijotek álidealizmusa, az igazi idealizmus maguknak a közállapotoknak minden kiváló férfiben megnyilatkozó egészsége. Ilyenről Erdélyben épp oly' kevésbé lehet szó, mint a magyar területen akárhol.